

ובספר אור שמח (נדרים ג,ו) נקט לעיקר [מצד הסברא, וכן מכמה דיוקים] שאין שייך נדר אלא בהנאה. והסביר שאף שאמרו כאן 'לולב שאני נוטל, תפלין שאני מניח' – הואיל והמצוה היא עיקר מטרותם ושיוויים של החפצים הללו, לכך חל הנדר על הפעולות הללו שהן שימושם העיקרי, מה שאין כן בשאר דברים, אין שייך איסור 'חפצא' כלפי מעשים מסוימים שאינם מעיקר שווי החפץ ושימוש.

דף יז

'יש נדר בתוך נדר... כיצד? אמר הריני נזיר אם אוכל הריני נזיר אם אוכל'. עבר התנא לדבר על נזירות [שגם היא סוג נדר, ככתוב איש כי ידר נדר נזיר להזיר לה'] ולא דיבר בנדרי איסור, כי בהם אין נדר חל על נדר שהרי אין איסור חל על איסור, וכמו בשבועה, ורק בנזירות שאפשר לקיימה לאחר הנזירות הראשונה, שייך שתחול על הנזירות האחרת (ראשונים. והרמב"ם ג,ב) הביא דין זה בנדרי הקדש). ודעת הריטב"א שכל נדר חל על נדר, שהרי הוקשו הנדרים לנזירות. ומה שנקט התנא נזירות משום שעיקר הדין נלמד מנזיר להזיר כדלהלן, ומשם למדים לכל הנדרים.

ומה שנקט 'אם אוכל' ולא 'הריני נזיר הריני נזיר' גרידא – אגב שרצה לשנות גבי שבועה אכילה, נקט כן גם בנזירות (עפ"י רדב"ז על הרמב"ם נדרים ג,ב).

'אין שבועה בתוך שבועה'. כתב הריטב"א (יח.) שלוקה על השבועה השניה משום 'שבועת שוא'. ואפילו אם נשאל אחרי כן על הראשונה, שאז השניה חלה למפרע כדלהלן, אף על פי כן הואיל ובשעתו הוציא מפיו שבועת שוא – לוקה.

בספר אפיקי ים (לו,ב) כתב שטעות סופר נשתרבה בספרי הריטב"א כי מדבריו לעיל (ח.) משמע שאין השניה שבועת שוא אלא אם לא נשאל על הראשונה לבסוף. אמנם בספר מנחת שלמה (סב,יג) מביא דברי הריטב"א כמו שהם לפנינו. וכן נראה לדייק מדברי הריטב"ש (בסוף תשובה תנג. וע' במש"כ הרא"י ולזניק שליט"א בספר הזכרון לגר"ב זולטי, עמ' תקנו).

[נראה שהריטב"א הולך לשיטתו במקום אחר בסברתו זו, שאין מתחשבים אלא בזמן השבועה, ואין אומרים לענין זה 'אגלאי מילתא למפרע', שכתב (בחולין קו) שהנוטל ידיו לאכילה וברך 'על נטילת ידים' ואחר כך נמלך ולא אכל 'אין בכך כלום, ואין מחייבין אותה לאכול כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, דהא מכיון שנטל ידיו, גמרה לה הנטילה שעליה הוא מברך, והיא שעתא דעתו היה לאכול'. (והביא אותו כמה פוסקים – ע' שערי תשובה ר"ס קנת; חזון איש או"ח כה,ת. ובכף החיים (קנת,ו) הביא דעות בזה, ומסיק שצריך ליהדר בזה לכתחילה. וכ"כ בשדי חמד (מע' ברכות א,כט). ושם כתב שאפילו הריטב"א מודה שלכתחילה אין לעשות כן בלא דחק. וכתב שאינו תחת ידו לעיין בו. ונראה שאילו היה תחת ידו לא היה כותב כן שהרי משמע בדברי הריטב"א שאף ללא דחק מותר. אמנם נראה שאין ללמוד מדברי הריטב"א על כל ברכה הקודמת למעשה מסוים שאם נמלך לפני המעשה שרי, דשאני הכא שמצות נטילה קיים, כמדויק בלשונו. וכ"מ מהפוסקים באו"ח תקפה, ג. וע' משנ"ב רטו, יח. וע' בשו"ת עמודי אש ב, לג. וראה מש"כ בחזו"א אה"ע סג, כג על ברכות קידושי טעות).

מדבריו אלו יש ללמוד שאין לברכה או לשאר הזכרת שם אחרת אלא שעתה בלבד; אם נאמרה אז לצורך, איננה לבטלה גם אם התברר בסוף שהיתה מיותרת. והוא הדין להפך, אם בזמן אמירתה היתה לשוא, אינה ניתקנת בכך לאחר זמן כשנעשתה פעולה שנתנה לה מקום לחול למפרע].

אמנם ישנם ראשונים שחולקים על עיקר הענין שיש בשבועה השניה משום שבועת שוא; אם משום שהיא נועדה 'לזרוזי נפשיה' כמו שאמרו שנשבעין על המצוות, או מפני שיש בה תועלת אם יישאל על הראשונה (ע' ברש"י שבועות ד. רשב"א נמו"א ומאירי שם כז: ר"א מן ההר בסוגיתנו; אפיקי ים לו, ב; אור שמח שבועות ה, יא ועוד).

דף יח

נזיר להזיר – מכאן שהנזירות חל על הנזירות. פירש הר"ן (במשנה) שהנזירות השניה חלה מיד [כלשון המשנה 'נדר בתוך נדר'] אלא שאין מתחיל במנינה אלא בתום הנזירות הראשונה. באור דבריו: המקבל עליו נזירות, אין בדבריו קבלה על איסורי הנזיר ומצוותיו אלא הוא מצדו מקבל עליו את קדושת הנזיר, והתורה היא שנותנת לו דינים והנהגות. ולכך כשקבל פעמיים נזירות, הוצרכנו לדרשת הכתוב לחדש שבנזירות אפשר שתחול קדושה נוספת על קדושה קודמת, ולולא הדרשה לא היינו אומרים כן מצד הסברה שתחול נזירות על נזירות, כשם שלא ניתן להקדיש פעמיים אותה בהמה לקרבן. ואולם לענין הקיום המעשי של תורת הנזיר אי אפשר אלא בשני מנינים נפרדים. ולכן אף על פי שבקבלתו לא נתכוון להתנהג בנזירות שלשים יום נוספים, אין דבר זה תלוי בו כי הוא אינו מקבל אלא להיות בקדושת נזיר, והתורה מחייבת את הנזיר לנהוג בקדושה תקופת זמן מסויימת (עפ"י חזון איש אה"ע קלו, ע"ש באריכות. ובאחרונים האריכו בהגדרות אלו. ע"ע במצוין לעיל ב: ג: ו:).

כגון שקיבל שתי נזירות בבת אחת. הר"ן פירש שלולא קרא הייתי אומר שהרי זה כמקבל נזירות אחת לזמן כפול כלומר לששים יום, ובא הכתוב לומר שהן שתי נזירות, ומגלח ומביא קרבן פעמיים. והרא"ש בפירושו נקט שאין צריך לימוד מיוחד על כך שהן שתי נזירות שהרי אמר 'הרי עלי שתי נזירות', אלא בא הכתוב ללמד בכגון שתלה שתי נזירות באכילה אחת, שהייתי אומר שאין כאן אלא נזירות אחת, קמ"ל שהן שתיים.

משמע מדיוק דבריו שאם אמר 'הריני נזיר, הריני נזיר' בתוך כדי דיבור – ודאי הן שתי נזירות נפרדות ולשמואל מונה שתיים ולרב הונא אינו מונה אלא אחת. ואין זה נחשב 'בת אחת'.

כבר האריכו הפוסקים האם הנדרים חלים על איסורים, כגון שנדר קונם נבלה עליו. ושתי שיטות עיקריות בדבר (ע' בר"ן כאן ורשב"א יז. רש"י ותוס' רמב"ן ריטב"א ורא"ש רפ"ג דשבועות; רי"ד ופי' הרא"ש לעיל ח; רמב"ן ריש משות ל, ג. והובאו שתי הדעות בשו"ע יו"ד רטו, ו).

אכן הר"ן לא כתב בפירוש אלא שהנדר חל על השבועה, ופירש משום שהשבועה איסור גברא והנדר איסור חפצא, ואפשר שלדעתו שאר איסורי אכילה שבתורה – איסור חפצא הם, והנדר לא יחול עליהם (כן נקט רעק"א בחדושו על השו"ע יו"ד רטו. וכנראה נקט מסברא פשוטה שאיסורי תורה כמאכלות אסורות איסורי חפצא הם, ויפרש מש"כ הר"ן שלא-תעשה שבתורה איסורי גברא, היינו רק בכגון לא יחל דברו וכד'. אך לכאו"ל י"ל שסובר הר"ן כהריטב"א שכל איסורי תורה איסורי גברא. וכ"מ בזכר יצחק לד). וכן שיטת הרשב"א (בתשובה ח"א תרטו. וע"ש בח"ד סו קט) שהנדר לא חל על איסורי אכילה.

ואף לאומרים שהנדר חל על האיסורים, אין מפורש בדברי הראשונים הנזכרים, האם גם חל איסור 'לא יחל דברו' או שמא חל רק האיסור-חפצא שהנדר החיל, ולא איסור בל יחל שהוא כשאר לאוין, על הגברא. ע' בכל זה בשו"ת אבני מלואים יב; נובי"ת או"ח קיו; זכר יצחק ים לו; חדושי הגרנ"ט נד; קהלות יעקב יד.

הגוף עם המצוה, אין אומרים 'מצוות לאו ליהנות ניתנו'. ואין כן דעת הרשב"א ועוד ראשונים.
(ע' שער המלך לולב ה,א. ובאגרות משה (או"ח ח"א קכו,ג-ד) האריך להראות שדעת רוב הראשונים שאפילו כשיש הנאת הגוף אומרים 'מללה'נ' (כ"ד הרמב"ם, התוס', הרו"ה, האו"ז, הרשב"א, המרדכי, המאירי, הג"א והר" שמואל), ואילו הר"ן והריטב"א כיחידים לגביהם).

אף לדעת הרשב"א, אם יכול לקיים המצוה בחפץ אחר, באופן שלא יהנה מן האיסור, אסור להנות בחפץ זה. ואולם בלא הנאת הגוף מותר לעשות המצוה גם אם יכול לעשותה בחפץ אחר (עפ"י אבני מילואים כח סק"ס).

ד. יש אומרים שבמצוה שעיקר ענינה להנות מהדבר, אין לומר בה 'מצוות לאו להנות ניתנו' ואסור (ע' מג"א רצו סק"ד בשם אבודרהם לענין הרחת בשמים של איסורי הנאה; דובב מישרים ח"א נט לענין אכילת תרומה).

ה. יש מי שפירש שאביי לא נחלק על כך שמצוות לאו ליהנות ניתנו אלא סבר שאיסור הנאה בנדר הוא גם שלא כדרך הנאתו [כמו שנראה מדברי אביי במקום אחר לענין מעילה מהקדש] וכל שאיסורו אף בשלא כדרך, גם באופן של מצוה אסור, שאין זה גרוע מנהנה שלא כדרך הנאה (עפ"י דובב מישרים ח"א נט. והביא כעיקר הסברא ממהרש"ק, והעיר שם על כך בסוף דבריו).

דפים יז – יח

כא. א. האם יש נדר בתוך נדר ושבועה בתוך שבועה?

ב. מי שנדר שתי נזירות ונשאל על הראשונה, האם עלתה לו השניה במנין הראשון? נשבע וחזר ונשבע ונשאל על הראשונה, מה דינו?

א. תנן, יש נדר בתוך נדר ואין שבועה בתוך שבועה. ופירשה המשנה 'נדר בתוך נדר' – בניזירות, שהמקבל נזירות פעמים, חייב לנהוג שתי נזירות. ואילו הנשבע פעמים על דבר אחד – אינו חייב אלא אחת. לדברי רב הונא לא חלה נזירות שניה אלא בכגון 'הריני נזיר היום'. הריני נזיר למחר', שמתוך שנתוסף יום אחד בשניה, חלה נזירות על נזירות, ומגלה ומביא קרבן על כל נזירות בפני עצמה (ר"ן), אבל 'הריני נזיר היום'. הריני נזיר היום' – אין חלה נזירות על נזירות. ושמאל אמר אפילו בזה חלה נזירות (וגם כשאמר 'הריני נזיר שלשים יום' ושוב אמר 'הריני נזיר אלו השלשים יום'. כן צדדו בתוס'. וכן מובא ברשב"א מהירושלמי) וחייב למנות שתי נזירות (וכן אמרו בדעת רבה). ובברייתא דרשו זאת מנזיר להזיר – מכאן שהנזירות חלה על הנזירות. ולרב הונא הוצרך הכתוב באופן שקיבל עליו שתי נזירות בבת אחת – שחייב לנהוג שתיים (ולולא הכתוב היה נוהג נזירות אחת של ששים. ער"ן. והרא"ש פירש באופן אחר).

א. הלכה כשמואל, שכן עלתה הסוגיא כמותו ואילו לרב הונא קשה (ר"ף; מאירי. וכבר העירו על שאין דין זה מפורש ברמב"ם. וע' קר"א. ובחדושי חת"ס צדד שלפי המסקנא יתכן שלא נתחדש מהכתוב אלא בבת אחת או בתולה הנזירות באכילה אחת, אבל בשתי נזירות בזא"ז, לא חלה השניה על הראשונה).

ב. הר"ן ועוד ראשונים מפרשים שכשאומר 'הריני נזיר היום, הריני נזיר למחר' – מונה שלשים לשניה בתום הראשונה. [ואם הנזירות של מחר קיבל לששים יום – מונה ששים מתום הראשונה. כן צדד בחזו"א].

וישנה דעה הסוברת שמונה לשניה מלמחר. ואם שתה יין בכל כ"ט הימים המשותפים לשתי הנזירות – חייב שתיים. וכתב המאירי שדעה ראשונה עיקר (וע"ע קרן אורה וחזו"א).